

NADLEŽNOST INKVIZICIJE U SVJETLU KAŽOTIČEVIH „IZLAGANJA O PITANJIMA KRŠTAVANJA SLIKA I DRUGIH PRAZNOVJERJA”

Franjo ŠANJEK

Crkva je u prvim stoljećima svoga djelovanja definirala vjerske istine i odredila odgovarajuću disciplinu. Protivnici službenog naučavanja isključuju se iz zajednice vjernika, od kojih Crkva traži da ne posjećuju krivovjerce.

Kada potkraj IV. stoljeća kršćanstvo postaje službenom religijom Rimskog carstva, krivovjercima se upisuje u krivnju „zločin uvrede veličanstva” (*crimen laesae majestatis*) zbog neizvršavanja građanskih i vjerskih obaveza. Carevi Gracijan, Valentinijan i Teodozije izjavljuju 380. godine da je vjera Rimske Stolice pravilo vjere za sve kršćanske crkve, a krivovjerce proglašuju „bezumnima” i prijete im Božjom i carskom kaznom.¹

Nekoć su dakle rimski carevi progonili kršćane koji su se protivili kultu imperatora, zatim su kršćanski carevi progonili pogane jer su ovi prezirali kršćanski kult, konačno pravovjerni carevi progone krivovjerce – protivnike nicejsko-kalcedonskog vjerovanja.

Srednji vijek je ideju o vjerskom jedinstvu naslijedio od rimskih careva. Političko jedinstvo trebala je osigurati jedna državna vjera. Poznati kanonist Gracijan piše u „*Concordia discrepantium canonum*” (1140), da su „neki biskupi zajedno sa povjerenim im stadom pali u krivovjere. Kad su ovi prijetnjama i kaznama počeli katolike prisiljavati da prihvate krivovjere, papa je naredio susjednim biskupima, kojima je car podijelio građansku jurisdikciju, da brane katolike protiv krivovjeraca i da ih svim sredstvima prisile na povratak jedinstvu vjere. Snagom papinih ovlaštenja ovi su ujedinili svoje snage i započeli borbu protiv krivovjeraca, od kojih je jedan dio pobijen a drugi osuđen na zatvor. Krivovjerci su na taj način bili prisiljeni vratiti se jedinstvu katoličke vjere”.²

¹ Codex Theodosianus, XVI, 1, 2; H. Maisonneuve, *Etudes sur les origines de l'Inquisition*, Paris 1960, str. 33: „Hanc legem sequentes christianorum catholicorum nomen jubemus amplecti, reliquos vero dementes vesanosque judicantes haeretici dogmatis infamiam (nec conciliabula eorum ecclesiarum nomen accipere) divina primum vindicta, post etiam motus nostri quem ex coelesti arbitrio sumpserimus, ultione plectendos” (27. veljače 380).

² H. Maisonneuve, *Etudes*, str. 65–66; R. Manselli, *De la „persuasio” à la „coercitio”*, Cahiers de Fanjeaux 6, Toulouse 1971, str. 179.

Iz navedenog teksta vidi se da crkvene vlasti u borbi protiv krivovjeraca daju prednost fizičkoj prisili. Gracijanov suvremenik sv. Bernard (u. 1153) drži da heretike ne treba pridobiti oružjem nego dokazima i uvjeravanjem (*capiantur non armis sed argumentis*). Ako se uvjeravanje pokaže neefikasnim, neka ih se iz zajednice vjernika isključi izopćenjem. Stavi li narod tvrdokorne krivovjerce na lomaču, u tom slučaju „*approbamus zelum, sed factum non suademus, quia fides suadenda est non imponenda*”, zaključuje učeni opat iz Clairvauxa.³

Masovno širenje heterodoksnih zajednica u drugoj polovici XII. stoljeća traži hitna rješenja. Lateranski sabor 1179. godine odlučuje „*quod haeretici, sicut Cattarii, sive alio nomine Paterini excommunicentur*”.⁴

Organizirani progon heretika na Zapadu započinje 4. studenoga 1184. objavom dekreta „*Ad abolendam*”, u kojem papa Lucije III. i car Fridrih I. Barbarosa (1151–1190) određuju *da svaki biskup imenuje po jednog svećenika koji će, potpomognut nekolicinom svetovnjaka, istraživati djelovanje krivovjeraca na području njegove jurisdikcije*.

Dekret „*Ad abolendam*” sadrži dvije značajne novine:

- istraga se pokreće ne samo protiv heretika nego i protiv njihovih pomagača i zaštitnika,
- uvjereni i tvrdokorne krivovjerce predaje se „*ad brachium saeculare*”.⁵

Papa Inocent III. (1198–1216) pooštava postupak protiv krivovjeraca dekretom „*Vergentis in senium*” (22. ožujka 1199), utvrđuje zakonsku osnovu za konfiskaciju heretičke imovine, a dekretalima „*Licet Heli*” (2. rujna 1199) i „*Qualiter et quando*” (29. lipnja 1206) daje precizne upute za vođenje istražnog postupka.⁶

Na Lateranskom saboru 1215. isti papa traži „*ut damnati vero principibus saecularibus, potestatibus aut eorum ballivis relinquuntur, animadversione debita puniendi*”.⁷

Inkviziciju u pravom smislu riječi (*Inquistio haereticae pravitatis*) ustanovljuje papa Gregur IX. bulom „*Ille humani generis*” 8. veljače 1232. Istražni postupak papa izuzima iz biskupske nadležnosti i povjerava ga svojim komesarima.⁸

Papinska je inkvizicija trajna ustanova, tj. permanentni organizam Crkve čiji je zadatak suzbijanje krivovjerja. Ustanova je to strašna i opasna koja primjenjuje *izuzetni postupak*: osumnjičeni je pod zakletvom dužan svjedočiti protiv sebe, nema odvjetnika, osu-

3 Bernardi Clarevallensis, *Sermones super Cantica Cantorum*, izd. J. Leclercq, Sancti Bernardi opera, sv. II, Romae 1958, str. 166–188.

4 J. Mansi, *Sacrorum conciliorum nova et amplissima collectio*, sv. XXII, Venetiis 1778, st. 456; F. Šanjek, *Dualističko-evangelistički pokret u srednjem vijeku*, *Bogoslovska smotra*, XLVI (1976) 3, str. 300.

5 L. Genicot, *Le XIIIe siècle européen*, Paris 1968, str. 271.

6 Y. Dossat, *La répression de l'hérésie par les évêques*, *Cahiers de Fanjeaux* 6, str. 224–225; id. *Les crises de l'Inquisition toulousaine au XIIIe siècle*, Bordeaux 1959, str. 107.

7 J. Guiraud, *L'Inquisition médiévale*, Paris 1978, str. 122.

8 Komesari papinske Inkvizicije ponajčešće su kanonici ili pripadnici prosjačkih redova. Usp. H. Maisonneuve, *Études*, str. 249.

da je bez priziva. Okrivljenog koji se javno ne odreće heretičkog uvjerenja Inkvizicija redovito predaje svjetovnoj vlasti da ova nad njim izvrši presudu.

U XII. stoljeću narod je javno spalio neke krivovjerce u Francuskoj i Njemačkoj. Ove su kazne ozakonili kralj Petar Aragonski (1197) i car Fridrih II. (1224).

Raspolažući takvim metodama i oružjem, postojala je opasnost da Inkvizicija izmakne kontroli papa, odnosno da se izrodi, što se nerijetko i događalo.⁹ Bulom „Ad extirpanda” papa Inocent IV. 15. svibnja 1252. dopušta kod istražnih postupaka primjenu torture, točno određujući slučajeve i uvjete njezine upotrebe. Papa se pritom poziva na sličnu praksu koja se kod svjetovnih sudova primjenjuje protiv lopova i razbojnika. Njegovi nasljednici Aleksandar IV. (27. travnja 1260) i Urban IV. (4. kolovoza 1262) dopuštaju inkvizitorima da prisustvuju torturi i da preko svojih pomoćnika bilježe iznuđena priznanja.¹⁰

Za pontifikata Ivana XXII. (1316–1334) Inkviziciji je povjereno vođenje istražnih postupaka protiv lažnih proricatelja budućnosti, raznih čarobnjaka, vračara, zazivača duhova, svetogrdnika itd. 27. veljače 1318. spomenuti papa piše biskupu Fréjusa o pogubnom djelovanju nekih njemu poznatih ljudi, optuženih zbog „djela nekromantije, geomantije i drugih čarobnjačkih umijeća”, koji su se često „služili zrcalima i slikama posvećenim po njihovu prokletom obredu i, smještajući se u krug, zazivali su više puta zle duhove da uz njihovu pomoć poduzmu djela protiv zdravllja ljudi ili ubijajući ih snagom čarobnih izreka ili skraćujući im život usađivanjem malaksalosti”. Ovi su „katakada zatvarali demone u zrcala, kolutove ili prstenje da ih pitaju ne samo za prošle događaje nego i za buduće, želeći proricati po njihovim uputama i samu budućnost, koju može znati jedino Bog”. Budući da su ovi „napustili svog Spasitelja uzdajući se u takvu pomoć demona i smatrajući ih dostojnim da im služe i da im iskazuju božanske časti” ... odajući se „toj i drugim odvratnim praznovjerkama koje se protive katoličkoj vjeri”, papa drži da se ne može prijeći „preko kuge takvih praznovjerja, kojih sljedbenike i građanska vlast smatra protivnicima općeg dobra i neprijateljima ljudskog roda, pogotovu što one odišu grijehom heretičke opačine”, stoga odlučuje „da se o svemu navedenom i o pojedinostima ima pristupiti inkviziciji protiv spomenutih”.¹¹

9 L. Genicot, *Le XIIIe siècle européen*, str. 272–273.

10 J. Guiraud, *L’Inquisition médiévale*, str. 103. Pape su uporno tražili da se tortura primijeni samo u izuzetnim i strogo određenim slučajevima i da nikada ne dovede u pitanje tjelesni integritet i život optuženoga (citra membri diminutionem et mortis periculum). Inkvizitori bi ponekad pretjerali, pa odatle i brojne pritužbe protiv njihovih postupaka. Humbert de Romanis, vrhovni starješina dominikanaca (1254–1263) preporuča inkvizitorima svoga Reda: „Ne ka vas ne žalosti ako se kod istražnog postupka dokaže nevinost optuženoga, nego radije dajte hvalu Bogu”. Dominikanac Nicolau Eymerich piše u svom „Priručniku za inkvizitore” (XIV. st.) da istražitelj ne smije pribjegavati upotrebi torture osim u nedostatku drugih dokaza, ako je osobno uvjeren da optuženi krije pravu istinu. Svjestan je da će jedni radije umrijeti nego priznati, drugi postaju neosjetljivi za muke, a treći, po naravi slabiji, priznaju što god ih se pita. Stoga zaključuje da je tortura kao sredstvo priznanja varljiva i neuspješna (quaestiones sunt fallaces et inefficaces). Usp. J. Guiraud, *L’Inquisition médiévale*, str. 104–105; B. Bennassar, *L’Inquisition espagnole XVe–XIXe siècle*, Paris 1979, str. 109.

11 VI. Bayer, *Ugovor s davlom*, Zagreb 1969, str. 329–332.

Stav pape Ivana XXII. gledom na praznovjerje poznat je iz pisma kardinala Vilima Godina, koji 22. kolovoza 1320. piše „istražitelju heretičke zloće” za područje Carcassonne da ubuduće vlašću istoga pape „može voditi istragu i pokretati postupak:

– protiv onih koji žrtvuju demonima ili im se klanjaju ili im iskazuju štovanje i u znak toga daju im pisani papir ili bilo što drugo ili sklapaju s njima izričite obavezne ugovore,

– ili protiv onih koji prave ili daju praviti bilo kakav lik ili ma što drugo da bi privezali uza se demona ili uz zaziv demona vršili bilo kakve čarolije, ili protiv onih koji zloupotrebom sakramenta krštenja krste ili daju krstiti lik od voska ili od čega drugoga ili, inače uz zaziv demona prave takav lik ili ga daju praviti na bilo koji način, ili ako namjerno ponavljaju čin krštenja ili redenja ili potvrde,

– isto tako protiv svetogrdnika i čarobnjaka koji uzimaju sakrament euharistije ili posvećenu hostiju kao i druge sakramente Crkve ili oblik i tvar bilo kojega od njih pa ih zloupotrebljavaju u svojim vradžbinama i čarolijama”.^{1 2}

Papina je izričita želja, kako se ističe u pismu, da inkvizitori protiv čarobnjaka postupaju u skladu s odredbama za postupak protiv heretika.^{1 3}

Pismu kardinala Vilima Godina O. P. od 22. kolovoza 1320. prethodilo je papino savjetovanje s magistrima teologije Arnaldom Royardom, Ivanom de Romom i Grgurom de Luccom, vrhovnim starješinama karmelićana (Guido Terreni) i augustinijana-ca (Aleksandar de Sancto Elpidio) i petoricom biskupa među kojima se nalaze Ivan Wulfing (Brixen, 1306–1322), Henrik Carreto (Lucca, 1300–1330), Jakov de Con-

12 VI. Bayer, Ugovor s davlom, str. 332–333 (u nešto preinačenom obliku). Izvorni tekst prema izdanju Anneliese Maier (Eine Verfügung Johannis XXII. über die Zuständigkeit der Inquisition für Zaubereiprozesse, Archivum Fratrum Praedicatorum, XXII/1952, str. 226–227) glasi ovako: „Fratr Guillelmus (Guillelmus Petri Godin de Baiona (Bayonne) OP, 22. XI. 1316. – 4. VI. 1336. Usp. C. Eubel, Hierarchia catholica medii aevi, Münster 1913, str. 14)... inquisitori haereticae pravitatis in partibus Carcassonnensis... Sanctissimus pater noster et dominus dominus Iohannes divina providentia papa XXII, optans ferventer maleficos infectores gregis dominici effugare de medio domus Dei, vult, ordinat vobisque committit, quod auctoritate sua contra eos, qui daemonibus immolant vel ipsos adorant aut homagium ipsis faciunt... vel qui expressa pacta obligatoria faciunt cum eisdem; aut qui operantur vel operari procurant quamcumque imaginem vel quodcumque aliud ad daemonem alligandum seu daemonum invocatione ad quodcumque maleficium perpetrandum; aut qui sacramento baptismatis abutendo imaginem de cera seu de re alia facta baptizant sive faciunt baptizari, seu alias cum invocatione daemonum ipsas fabricant quomodolibet seu faciunt fabricari; aut si scienter baptismus seu ordo vel confirmatio iterantur; item de sacrilegis et maleficis qui sacramento eucharistiae seu hostia consecrata necnon et aliis sacramentis ecclesiae seu ipsorum aliquo quoad eorum formam vel materiam utendo, eis in suis sortilegiis seu maleficiis abutuntur, possitis inquirere et alias procedere contra ipsos, modis tamen servatis qui de procedendo cum praefatis in facto haeresis vobis a canonibus sunt praefixi. Ipse namque dominus noster praefatus potestatem inquisitoribus datam a iure quoad inquisitionis officium contra haereticos necnon et privilegia ad praetactos casus omnes et singulos ex certa scientia ampliat et extendit, quoad usque duxerit revocandum. Nos ita praemissa omnia vobis significamus per has nostras patentis litteras de praefati domini papae speciali mandato facto nobis ab ipso oraculo vivae vocis. Datum Avinioni die XXII mensis augusti, anno Domini M. CCC. XX pontificatus praedicti domini papae anno quarto”.

13 Papa Ivan XXII. bojao se i sam da ga protivnici ne otruju uz pomoć čarobnjaka. Usp. J. Guiraud, L'Inquisition medievale, str. 169–177.

coz (Lodève, 1318–1322), Jakov Fournier (Pamiers, 1317–1326), kasniji papa Benedikt XII. (1334–1342), i zagrebački biskup Augustin Kažotić (1303–1322).¹⁴

Mišljenja navedenih teologa i prelata sadržana su u rukopisu *Borghianus 348* Vatikanske knjižnice. Prema sudu Anneliese Maier, izvrsnog poznavaoca događaja vezanih uz pontifikat Ivana XXII, rukopis *Borghianus 348* pripada prvoj polovici XIV. stoljeća. Neke od rubnih bilježaka djelo su, čini se, samog pape Ivana XXII, pa se s pravom pretpostavlja da je spomenuti rukopis nastao još za njegova pontifikata, tj. prije 1334. godine. Kodeks ima 60 in quarto folija. Isprva je pripadao papinskoj knjižnici u Avignonu (1369), ali je početkom XVII. stoljeća postao vlasništvom ugledne rimske obitelji Borghese odakle ga je otkupila Vatikanska knjižnica (1891).¹⁵

Prva tri folija (1r–3r) ovog još uvijek djelomično objavljenog rukopisa sadrže „Izlaganja brata Augustina, zagrebačkog biskupa”. Taj dio rukopisa objavljen je dosad u četiri navrata. Dva izdanja pripremila je A. Maier:

1. Eien Verfügung Johans XXII. über die Zuständigkeit der Inquisition für Zauberprozesse, *Archivum Fratrum Praedicatorum*, XXII/1952, str. 242–246.

2. *Ausgehendes Mittelalter*, II, Roma 1967, *Storia e letteratura* 105, str. 76–80.

Tekst prvog izdanja A. Maier prenijeli su s ponekom tiskarskom pogreškom:

A. Ciampi, *Il beato Agostino Kažotić*, Roma 1956, str. 142–148.

F. Kovačević, A. Ciampi, *Il beato Agostino Kažotić*, Split – Trogir 1959, str. 159–166 (cikl.).¹⁷

14 Imena sudionika poznata su nam iz sadržaja Cod. Borgh. 348 Vatikanske knjižnice (usp. A. Maier, *Die Zuständigkeit*, str. 231–232):

1. *Dicta fratris Augustini episcopi Zagabriensis* (1r–3r).
2. *Responsio Iohannis episcopi Brixinensis* (3r–5r).
3. *Scriptura episcopi Lucani super quaestionibus infrascriptis motis in consistorio pro fide catholica* (5r–14r).
4. *Responsio et dicta episcopi Lodovensis* (14r–18r).
5. *Collectio ex dictis sanctorum doctorum compilata a fratre Guidone priore generali ordinis b. Mariae de Monte Carmeli magistro in theologia, ad responsionem sequentium quaestionum de mandato domini papae* (18r–37r).
6. *Responsio magistri Alexandri prioris generalis fratrum eremitarum ordinis s. Augustini* (37r–39v).
7. *Responsio fratris Arnaldi Roiardi* (39v–44r).
8. *Responsio magistri Iohannis de Roma fratrum eremitarum ordinis s. Augustini* (44r–47r).
9. *Responsio et dicta fratris Gregorii de Luca ordinis s. Augustini magistri in theologia* (47v–53r).
10. *Rationes consiliorum habitorum super facto incarcerationum pro baptizationibus imaginum cerea, rebaptizationibus hominum et mulierum, et sacrificiis daemonibus factis* (53r–60v).

15 A. Maier, *Die Zuständigkeit*, str. 226–242.

16 Usp. F. Šanjek, *Blaženi Augustin Kažotić Trogiranin* (o. 1260–1323). *Bio-bibliografski podaci*, *Croatica Christiana Periodica*, III (1979) 4, str. 135–136 i 138.

17 O Kažotićevom „izlaganju o pitanjima krštavanja slika i drugih praznovjerja” pisali su kod nas P. Grgec (*Bl. Augustin Kažotić i njegovo doba*, Dubrovnik – Zagreb 1963, str. 136–138), I. Golub (*Bl. Augustin Kažotić prvi hrvatski teolog*, *BAK*, II (1968) 1, str. 6–7 i F. Šanjek (*Inkvizicija i praznovjerje*, *Glas Koncila*, XVII/1978, br. 9 (379), str. 5–6).

„IZLAGANJA” BISKUPA KAŽOTIĆA

Kažotićeva „Izlaganja o pitanjima krštavanja slika i drugih praznovjerja” odraz su zrelog promišljanja i poznavanja stvarnosti. Zagrebački biskup polazi od analize pojma *krivovjerja* i dokazuje da ovaj u sebi uključuje krivo mišljenje u razumu i tvrdoglavost u volji gledom na vjerske istine i moral. Augustin naglašava da se krivovjercem može smatrati samo onoga koji krivo misli o nečemu što je dužan znati i u tom svom uvjerenju uporno ustraje, iako zna da Crkva protivno naučava.

Gatanje ili bakanje definira kao nedozvoljeno istraživanje budućnosti koja se ne mora ostvariti. Ako se do nekog učinka dolazi uzročnom spoznajom, onda to nije praznovjerno gatanje nego umijeće. Augustin Kažotić dopušta mogućnost da i gataoci kojiput postignu željeni učinak s Božjim dopuštenjem i uz pomoć zloduha, ali takav učinak pripisuju onima za koje krivo misle da su uzroci.

Pod *zazivanjem duhova* (demona) zagrebački biskup podrazumijeva dozivanje zlih duhova da ispune naše želje. Ako tvorci čarolija to čine uz pomoć nekih bakanja i ispraznih obreda, onda se to zove gatanje, jer vjeruju da se zloduha može prisiliti da udovolji njihovom traženju preko onoga što govore ili čine nekom nebeskom ili tajnovitom prirodnom silom. Ako ovi nastoje privoliti zloduha da im pomogne preko njihovih riječi ili čina, tada nema nikakve sumnje – misli Kažotić – da takvi žrtvuju zlim duhovima. Oni svojim postupkom nadmašuju i same idolopoklonce, jer nastoje biti pobožni onima koje lažno drže za bogove. Da bi postigli nešto propadljivo i vremenito, oni nastoje umilostiviti duhove za koje znadu da zavode ljude. Ipak na kraju konstatira da su ovi nešto umjereniji od idolopoklonaca, jer iako zlim duhovima iskazuju počasti, čini se ipak da ih ne priznaju bogovima.

Svetogrđe zagrebački biskup smatra „osude vrijednim nanošenjem uvrede Božjim ili Bogu posvećenim stvarima”. Usput naglašava da sakramenti, koji su prvenstveno ustanovljeni za dobro duše, mogu imati i poneki vremeniti učinak: ako čovjek prijanja uz milost, slobodniji je od grijeha, više će napredovati i u onomu što se odnosi na ovaj život, iako takav učinak ne slijedi nužno iz sakramenta, „jer Bog ponekad više iskušava one koje većma ljubi”.¹⁸

Biskup Kažotić ne misli da bi počinio svetogrđe onaj koji bi dijelio ili primao sakramente s nakanom da postigne zdravlje ili uspjeh, ali drži da bi takva osoba zlo postupila pretpostavljajući vremenita dobra duhovnima. Trebalo bi ga naime pribrojiti onima koji ne služe Bogu iz nade u buduća dobra nego zbog vremenitih probitaka. Upravljaajući više godina jednom tako velikom biskupijom kao što je zagrebačka, Augustin Kažotić imao je prilike uvjeriti se koliko je vjera običnog kršćanskog naroda isprepletana praznovjermem, koje on u svom izlaganju u više navrata opravdava neukošću i neznanjem.

Iz teološke analize Kažotićevih „Izlaganja” može se izlučiti nekoliko zanimljivih primjera praznovjerne prakse u njegovo doba. On prije svega u praznovjerje ubraja tada u-

¹⁸ Usp. Hebr. 12, 6.

vriježno mišljenje da sakramenti mogu poslužiti kao lijek protiv različitih bolesti. Tako npr. mnogi njegovi suvremenici vjeruju da sakrament krštenja ima moć protiv tada vrlo raširene bolesti gube, a drugi opet misle da se sakramentom potvrde može izliječiti glavobolja. Biskup Kažotić traži razumsko opravdanje ovakve prakse kad kaže da takvo mišljenje potječe najvjerojatnije od prastarog običaja da se prilikom krštenja tijelo uro- ni u vodu, odnosno zbog toga što se sakrament potvrde davao na čelo.

Augustin Kažotić smatra praznovjernim onoga koji sakramente prima isključivo radi postignuća tjelesnog zdravlja. Kad bi netko vjerovao da za postignuće određenog vre- menitog dobra treba mijenjati obred sakramenta, npr. kad bi netko mislio da će oz- draviti od gube samo u slučaju da ga krsti malo još posve nevino dijete a ne svećenik, odnosno da će ozdraviti od glavobolje ako ga se pomaže starim uljem, takav bi – po mišljenju zagrebačkog biskupa – počinio i grijeh svetogrđa.

Kažotić optužuje astrologe koji pomoću slika izvode čarolije i onda tako postignute u- činke proglašuju djelom nebeskih sila. Heretikom kvalificira „onoga koji bi zbog čaro- lija uronio sliku u vodu služeći se obredom krštenja, naravno ako to čini u vjeri da krš- tenje daje dotičnoj stvari moć da drugome naškodi”. Ako bi netko profanacijom sakra- menta htio ugoditi nečistom duhu, takav bi počinio i grijeh svetogrđa „jer svojim pos- tupkom božanske tajne žrtvuje đavlu”. Ista kvalifikacija vrijedi i za one koji takve bez- božne čine pomažu, savjetuju i zaštićuju. To ipak ne vrijedi za „one koji tomu prisus- tvuju samo tjelesno... jer ih je na to mogla potaknuti radoznalost i užitak da gledaju ne- obične stvari”.

Augustin se na kraju posebno osvrće na kvalifikaciju čina onih „koji luđački upotreb- ljavaju časni sakrament tijela i krvi Kristove, što je užasno i reći, da bi savjetovali bes- ramnu ljubav ili da bi počinili druga zlodjela”... i zaključuje: „Ako misle da ove časne tajne imaju takav učinak i to pokušavaju braniti, onda su heretici”.

Biskup Kažotić svoja „Izlaganja” temelji na teološkoj misli redovničkog subrata Tome Akvinskog. Prof. A. Pavlović OP, koji je po želji autora ovih redaka proveo teološku analizu Augustinovog teksta, ustanovio je da se ovaj poslužio barem Tominim *Komen- tarom na Sentencije* (I. Sent., d. 33, q. 1, a. 5; IV Sent., d. 13, a. 1, ad 6) i *Sumom Teologije* (II–II, q. 11, a. 2; q. 95, a. 3 i 8).¹⁹

Na kraju možemo konstatirati da je zagrebački biskup trijezno i bez strasti izložio re- ligiozne probleme svoga vremena. Nije poput mnogih svojih suvremenika spas Crkve i kršćanske civilizacije tražio isključivo u primjeni radikalnih sredstava, kao što su In- kvizicija ili križarske ekspedicije protiv heterodoksnih (npr. Kolomanove vojne protiv heterodoksnih (npr. Kolomanove vojne protiv bosanskih heretika u XIII. stoljeću), nego je korijene zla najprije tražio u neupućenosti i neznanju. Dominikanski kroniča- ri svjedoče da je Augustin Kažotić, poput sv. Dominika, krivovjerce nastojao pridobiti

19 I. Golub (Bl. Augustin Kažotić, str. 6) drži da „Kažotićev pogled na određenje sakramenata, kao i na način kako sakramenti udjeljuju milost, podsjeća mnogo na stajalište što ga je u tom pitanju zauzeo Toma Akvinski”. Što se tiče metode Kažotićeva izlaganja, autor drži da je ona „više spekulativna, nego biblijsko-patristička” i divi se „razboru kojim zagrebački biskup ras- pravlja... o tako delikatnoj temi kao što je hereza, vraćanje i slično”.

svojom apostolskom skromnošću i propovijedanjem. U Metropolitanskoj knjižnici u Zagrebu²⁰ čuva se kodeks kontroverzističkih tekstova katoličkih hereziologa iz XIII. stoljeća, koji je nekoć pripadao biskupu Kažotiću, za koga neki tvrde da je propovijedao u Bosni i vodio teološke rasprave s predstavnicima heretičke *Crkve bosanske*.

Incipiunt dicta doctorum theologie sacre pagine super questionibus de baptizazione ymaginum et aliarum superstitionum. Et primo *dicta fratris Augustini episcopi Zagrabiensis*.

- 5 Ut ad propositas questiones intentionem meam iuuante deo fundare ualeam, uidentam est *primo* de heresi et de heretico. *Secundo* de superstitione et sortilegio. *Tertio* de inuocatione demonum. *Quarto* de sacrilegio.
- 10 *Heresis*, prout in diuinis accipitur, est falsa extimatio alicuius eorum, que ad ueritatem fidei uel morum bonitatem pertinent. Is autem, qui huiusmodi falsam extimationem habet, uel falsum extimat de eo, quod scire tenetur, et hereticus iudicatur, uel de
15 eo, quod scire non tenetur, et tunc *uel scit* quod ecclesia-catholica contrarium sentit et nichilominus extimationi sue pertinaciter heret, et sic etiam hereticus iudicatur, *uel*
20 *nescit* et tunc non puto quod propter extimationem huiusmodi debeat hereticus reputari.

Sortilegium autem, licet proprie accipiatur pro futu(r)orum contingentium inuestigatione illicita, nunc accipio communius siue uelit futura cognoscere siue ad affectus aliquos illicite peruenire. Manifestum est autem quod is, qui cupit cognoscere per medium aliquid et qui per causam effectum inquirat, quod si per uerum medium ad cognitionem procederet, non sortilegium sed scientia, et si per ueram causam ad effectum
5 perueniret, non sortilegium sed ars potius uocaretur. Cum igitur certum sit eos nec uerum medium nec ueram causam habere, manifestum est eos superstitionis uicio, quod in ueritate non est, falsa extimatione putare, quorum licet effectus operante
10 maligno spiritu et permittente deo quandoque proueniant. Ipsi tamen, non illis spiritibus, sed hiis que falso extimant causas effectus attribuunt.

Inuocare demones est ad effectum uoluntatis sue malignos spiritus inuitare. Et quia
15 hoc malefici carminibus quibusdam et prophanis ritibus peragunt, dicendum uidetur, quod si per ea, que dicunt uel agunt ad uoluntatem suam celesti quadam uel occulta
20 nature ui credunt spiritum posse compelli, in superius dictum sortilegii genus incidunt. Licet enim cupiditatum suarum ueram causam scilicet demonem teneant, ad ipsum tamen demonem inflectendum dicta sua uel facta causas (fol. 1v) esse uana opinione confingunt. Sin autem per hoc, que dicunt uel faciunt apostatam spiritum ad
25 effectum sue peruersitatis placare cupiunt, nulli dubium est eos demonibus immolare, quos in facto suo ydolatras superare eo conuincitur, quod illi quidem hiis, quos falso deos putabant, deuoti studebant existere. Isti uero, quos sciunt nequissimos et seductores spiritus, pro caducis et temporalibus rebus obtinendis per talia obsequia (placare)
5 contendunt: eo tamen mitiores ydolatras, quo obsequia huiusmodi sine deitatis aut extimatione aut professione uidentur demonibus exhibere.

²⁰ Danas u Nacionalnoj i sveučilišnoj biblioteci u Zagrebu, kodeks MR 146.

Počinj u izlaganja naučitelja svetog bogoslovlja o pitanjima krštavanja slika i drugih praznovjerja. I kao prvo: *Izlaganja brata Augustina, zagrebačkog biskupa.*²¹

5 Da bih, uz Božju pomoć, odgovor na postavljena pitanja mogao temeljito obrazložiti, potrebno je nešto reći: *prvo* o krivovjerju i krivovjercu, *drugo* o praznovjerju i gatanju (bajanju), *treće* o zazivanju demona, *četvrto* o svetogrđu.

10 *Krivovjerje*, u bogoslovnom smislu, znači krivo prosuđivanje nečega što pripada određenoj vjerskoj istini ili moralnoj dobroti (čudoređe). Onaj tko ima ovakvo krivo mišljenje: ako krivo misli o onomu što je dužan znati, smatra se krivovjercem; ako krivo
15 misli o onomu što nije dužan znati, pa iako zna da Katolička crkva drži protivno, ipak uporno ustraje u svom (krivom) mišljenju, tada se također smatra krivovjercem; ako li
20 to ne zna, držim da ga se zbog takvog mišljenja ne mora smatrati krivovjercem.

Gatanje je, zapravo, nedozvoljeno istraživanje budućnosti koja se ne mora ostvariti. Uzmem li to sada u općenitijem smislu: ili se želi doznati budućnost ili se, na nedopušten način, žele postići drugi učinci. Ako tko želi spoznati nešto pomoću nekog sredstva pa istražuje neki učinak putem uzroka i ide do spoznaje pravim sredstvom, očito
5 je da se to ne može nazvati gatanjem nego vještinom. Budući da oni (koji se bave gatanjem) nemaju ni pravo sredstvo ni istinit uzrok, jasno je da u svom praznovjerju lažno drže da jest ono što nije, iako se s Božjim dopuštenjem, ponekad, uz pomoć zlog duha
10 pojavljuju neki učinci. Oni (koji gataju) ne pripisuju ove učinke tim duhovima, nego onima za koje krivo misle da su uzroci.

Zazivati demone znači zazivati zle duhove da ispune našu volju. Budući da tvorci čarolija to obavljaju pomoću nekih bajanja i ispraznih obreda, moglo bi se možda reći da
15 upadaju u gore spomenutu vrstu gatanja, ako vjeruju da se preko onoga što govore ili čine nekom nebeskom ili tajnovitom prirodnom silom može prisiliti zloduha da udovolji njihovoj volji. Premda vjeruju da je zloduh pravi uzrok onoga za čim oni hlepe,
20 ipak neosnovano zamišljaju da njihove riječi ili čini mogu skloniti zloduha. Ako svojim riječima ili činima žele pridobiti duha odmetnika da pomogne njihovoj zloći, onda nitko ne može sumnjati da oni žrtvuju zlim duhovima (demonima). Jasno je da svojim
25 postupkom natkriljuju idolopoklonce, koji su nastojali biti pobožni onima koje su krivo držali za bogove. Da bi postigli ono što je propadljivo i vremenito, nastoje takvom službom umilostiviti one duhove za koje znadu da su vrlo opaki i zavodnički. Ipak su
5 nešto umjereniji od idolopoklonaca, jer iako zlim duhovima iskazuju ovakve počasti, čini se da ih ne smatraju niti priznaju bogovima.

²¹ Ugodna mi je dužnost zahvaliti prof. Vl. Borovini i prof. A. Pavloviću na pomoći u pripremanju hrvatske verzije Kažotičevog teksta.

10 *Sacrileg(i)um* uero est diuinis aut deo sacratis rebus iniuriam dampnabiliter irrogare.

Licet igitur sacramentum matrimonii et extreme unctionis ex ipsa sui institutione temporalem fructum aliquantulum uideantur respicere, principaliter tamen, tam ista duo
15 quam etiam alia quinque ecclesie sacramenta, ad bonum anime ordinantur, quasi ligature quedam et adiutoria humane fragilitatis contra peccati languorem, et quasi instrumenta quedam gratie collatiua. Satis autem religiose creditur hominem quantomagis per gratiam inheserit atque a labe peccati magis fuerit alienus, tanto etiam in hiis,
20 que ad presentem uitam pertinent, utilius prosperari, quamuis hic effectus sacramenta necessario non sequatur, cum omnipotens deus quos amplius diligit maiori quandoque aduersitate exerceat.^{2 2} Et ideo si quis sacramenta ecclesia legitime ac ordinate seu dederit seu receperit cum intentione consequende sanitatis uel prosperitatis, quamuis si hec bonis proponat spiritualibus prauus sit, eum tamen non puto aliqua superius nominata malicia contineri, sed inter illos connumerandum, qui non spe futurorum
5 bonorum sed presentium tantum deo seruire uidentur. Si uero extimet aliqua sacramenta aliquibus certis morbis afferre remedium – puta baptismum, in quo totum corpus hominis aqua intingitur ualere contra lepram, que totam substantiam inficit, uel confirmationem, que in fronte fit, auferre dolorem capitis, aut similia – hic talis
10 supersticiosus indicandus est. Sed quia sanitatem uel particulariter uel generaliter afferre nec effectui sacramenti contradicit nec (fol. 2r) indignum aliquid sacramento attribuit, sacrilegus iudicari non debet. Si quis uero ad consequenda temporalia comoda indignum aliquid in ipsius sacramenti exhibitione extimat faciendum – puta si dicat quod debeat a puero uirgine et non a sacerdote baptizari uel cum antiquo crismate perungi uel similia – uel etiam aliquid de ritu sacramenti peruertit, talis cum uicio (sortilegii) etiam sacrilegii crimen incurrit, quia diuine rei iniuriam irrogat, dum modum uel ritum sacre operationis conatur euertere.

25 (I) De ymaginibus uero, quas peruersi homines ad perpetranda maleficia faciunt, dubium non est, ymagine huiusmodi ad naturales effectus, prout ymagine sunt, nullam habere potenciam. Ymago enim huiusmodi expressa in exteriori materia opus artis est, ac per hoc accidens nec agendi principium. De effectibus uero, qui huiusmodi
5 consequi uidentur ymagine, aliqui astrologi^{2 3} ex uirtute celesti eos prouenire opinati sunt, quod ueritati contrarium et catholice credo fidei inimicum. Ille igitur, qui ad perpetranda maleficia ymaginem aut aliam creaturam irrationalem ritum baptismi seruando aqua immergit; si hoc facit, quia credit baptismi misterium ex ipsa sui institutione rei huiusmodi uirtutem conferre, ut noceat, sic est hereticus reputandus, quia in eo
10 quod ad fidem pertinet peruersam habet extimationem, dum credit afferre perniciem

22 Usp. Hebr. 12, 6 (kao gore, bilj. 18).

23 Astrologija (grčki „astrologia”) je *umijeće proricanja*, koje se sastoji u određivanju utjecaja zvijezda na tijek zemaljskih događaja iz kojeg su *astrolozi* (gr. „astrologus”, onaj koji se bavi astrologijom, proricateelj, vrač) proricali sudbinu. Astrologija je nekad imala religiozni karakter, jer se u starini vjerovalo da svakim nebeskim tijelom upravlja po jedno božansko počelo kojemu su astrolozi iskazivali kult. Ponekad se naziv *astrolog* uzimao kao sinonim za *astronom*. Usp. Petit Robert, Paris 1967, str. 107; Dictionnaire de la foi chretienne, sv. I, Paris 1968, st. 70.

Svetogrde je osude vrijedno nanošenje uvrede Božjim ili Bogu posvećenim stvarima. Iako sakramenti ženidbe i posljednje pomasti imaju po samoj svojoj uredbi i neki mo-
10 žebitni vremeniti učinak, ipak su ta dva sakramenta, kao i ostalih pet sakramenata
Crkve, određeni prije svega za dobro duše; oni su kao neka „povijanja rana” i pripo-
15 moći ljudskoj krhkosti protiv slabosti grijeha i sredstva koja donose milost. Dosta se
pobožno vjeruje da čovjek, koliko više bude prianjao uz milost i (koliko) bude slobod-
20 niji od ljage grijeha, toliko će više napredovati i u onomu što se odnosi na ovaj život.
Ipak taj učinak ne slijedi nužno iz sakramenata, budući da svemogući Bog ponekad ve-
ćom protivštinom iskušava one koje većma ljubi.^{2 2} Zato onaj koji bi crkvene sakra-
25 mente dijelio ili primao s namjerom da zadobije zdravlje ili (postigne) kakav uspjeh,
iako bi zlo postupao pretpostavljajući ova (vremenita dobra) duhovnim dobrima, držim
ipak da takav ne upada u neku već spomenutu zloću, nego ga treba ubrojiti među one
koji Bogu ne služe iz nade u buduća dobra već samo iz vremenitih probitaka. Ako tko
5 misli da pojedini sakramenti mogu poslužiti kao lijek za neke određene bolesti – kao
da recimo *krštenje*, prilikom kojega se čitavo tijelo uranja u vodu, ima moć protiv gu-
be koja okužuje čitavo tijelo; ili da *potvrda*, koja se podjeljuje na čelo, odstranjuje gla-
10 vobolju ili tome slično – takvoga treba smatrati praznovjernim čovjekom. Ali jer (se
vjerovanje da) sakramenti pojedinačno ili općenito donose zdravlje ne protivi učinku
15 sakramenta niti se time sakramentu pripisuje nešto nedolično, ne smije se smatrati
svetogrdnikom (onoga koji je primio sakramenat da postigne tjelesno zdravlje). Ako
pak netko drži da je za postignuće nekih vremenitih dobara kod dijeljenja samog sakra-
20 menta potrebno učiniti nešto nedostojno – kao kad bi netko tvrdio da mora biti krš-
ten od djeteta djevca a ne od svećenika, ili da treba biti pomazan starim uljem ili tome
slično, ili kada bi netko nešto iskrivio u obredu sakramenta – takav bi onda upao u
25 opačinu gatanja i u grijeh svetogrda, jer time što pokušava iskriviti način ili obred sve-
tog čina nanosi nepravdu božanskoj stvari.

Što se tiče *slika*, koje pokvareni ljudi crtaju da bi počinjali čarolije, izvan sumnje je da
takve slike, ukoliko su slike, nemaju nikakvu moć na naravne učinke. Slika, naime, iz-
ražena na vanjskoj materiji, djelo je umijeća, pa je prema tome pripadno biće (acci-
5 dens), a ne počelo nekom djelovanju. Za učinke koji se pričinjaju kao da slijede iz
tih slika neki su astrolozi^{2 3} mislili da potječu od (neke) nebeske sile, ali držim da je to
protivno istini i štetno za katoličku vjeru. Dakle, onaj koji za počinjanje čarolija neku
10 sliku ili neko drugo nerazumno stvorenje uroni u vodu, služeći se tom prigodom obre-
dom krštenja, može se smatrati krivovjercem ako to čini vjerujući da otajstvo kršte-
nja, po svom ustanovljenju, daje takvoj stvari moć da škodi. Takav, naime, ima krivo
15 mišljenje o onomu što pripada vjerskoj nauci, jer vjeruje da donosi propast ono što je

quod ianua noscitur esse salutis.²⁴ Nec extimo, quod qualibet possit ruditate deffendi, quia satis puto omnium fidelium cordibus insitum diuine religionis misteria mortem
20 perniciemque operari non posse. Si uero non eo animo faciat, ut extimet per hoc rei ipsi uim aliquam potestatemque conferri, sed per prophanum actum huiusmodi spiri-
25 tui placere desiderat, per quem se putet ad effectum sue posse malicie peruenire, tunc opinione non fallitur nec est hereticus iudicandus, sed inter eos qui demones inuocant deputandus, cum sacrilegii crimine, quia immani scelere diuina misteria demoni nititur immolare.

(II) De hiis uero, qui huiusmodi dampnatis operibus prebent auxilium, consilium uel
5 fauorem, uel ymaginibus huiusmodi ad maleficia scienter utuntur, cum premissa distinctione idem iudicium est habendum, (fol. 2v) a principio attemptati operis usque ad ultimam ad finem applicationem, quia ut Apostolus dicit ad Romanos: „Non solum
10 digni sunt morte qui faciunt ea, sed etiam qui consentiunt facientibus”.²⁵

(III) Si qui uero huiusmodi rebus suam tantum presentiam exhibent, nisi eos consensus prauis operis consortio dampnationis inuoluat, non extimo eodem modo iudicandum, cum eos poterit sola curiositas ac insolite rei delectatio ad uidendum adducere.

(IV) Sed esto quod ymaginem tali ritu iniciatam ad perpetranda maleficia ille, qui eam
20 iniciavit, tradit alicui, exponens quidem finem ad quem facta est, sed modum quo iniciata est non exprimens, queritur: iste, qui ymaginem recipit, quorum sit numero deputandus? Et quantum ad intentionem hunc certum est esse maleficum (si) prophana ymagine utitur. Quod si uim aliquam putat inesse ymagini secundum ea, que
25 supra dicta sunt, sortilegus (est). Si uero nullam habitus uirtutem in ymagine credit, sed per eam demoni, quem ducem ad suam cupiditatem obtinendam desiderat, placere querit, inuocator demonum est censendus. Innoti uero sacrilegii non ex intentione quidem sed eo solo, quo dantibus operam rei illicite ipsam operam consequentia
5 mala etiam incognita imputantur, reus habetur.

(V) De hiis uero, qui uenerabilia corporis et sanguinis Christi sacramenta, quod etiam
10 dictu nephas est, ad consiliandum impudicum amorem uel alia perpetranda maleficia dementer applicant; satis potest per ea, que supra dicta sunt, responderi, quia si putant uenerabilia misteria hunc habere effectum et hoc conantur deffendere, heretici
15 sunt. Si uero non hoc extimant, sed placere per talia demonibus cupiunt, inter eos qui demones inuocant deputandi sunt, tanto maiori scelere quanto sanctitatis totius ipsum caput, quantum in eis est, satagunt preuaricatori spiritui immolare.

(VI) Ad id uero, quod de rebaptizatoribus queritur, sciendum quod rebaptizator ille
est, qui eum, quem rite baptizatum scit, iterato baptizat. Nam si hoc in dubio faceret,
25 rebaptizator non esset, quia iteratum non dicitur, (fol. 3r) quod ambigitur esse factum. Is igitur, qui cum rite baptizatum extimat iterum baptizare conatur, si hoc facit prop-

24 O krstu se mnogi crkveni pisci izražavaju u tom smislu i nazivaju ga „ianua uitae spiritualis”, „ianua uitae caelestis”, „ianua salutis” itd. Usp. Beda Venerabilis, In Lucam 1/1, super 3. 21; izd. Patrologia Latina, sv. 92, st. 358 C. Vidi takoder kod Tome Akvinskog (Suma Teologije, III, q. 69, a. 7) i CIC, c. 737. par. 1.

25 Rimlj. 1, 32.

poznato kao vrata spasenja.^{2 4} Ne smatram da bi se takav mogao braniti bilo kakvom izlikom neupućenosti, jer držim da je dovoljno usadeno u srca svih vjernika da tajne svete vjere ne mogu prouzrokovati ni smrt ni propast. Ako to ne čini s takvim raspoloženjem kao da drži da se na taj način samoj stvari pribavlja neka moć, nego tim profanim činom nastoji ugoditi zlom duhu po kome misli da može doći do ispunjenja svoje zlobe, tada se ne vara u mišljenju i ne smije se nazvati krivovjercem, nego ga treba ubrojiti među one koji zazivaju zle duhove počinjajući svetogrde tako što božanske tajne užasnim zločinom nastoji žrtvovati demonu.

Isto se, uz spomenutu razliku, mora suditi i o onima koji ta osudena djela pomažu, savjetuju, štite ili se svjesno služe tim slikama za čarolije; i to od početka djela do konačne primjene tog cilja. Jer apostol Pavao kaže u poslanici Rimljanima: „Smrt zaslužuju ne samo oni koji to čine, nego i oni koji im to odobravaju”.^{2 5}

O onima koji tomu prisustvuju samo tjelesno, osim ako ih pristanak na zlo djelo učini sudionicima osude, ne smatram da ih se mora jednako suditi, jer ih je na to mogla potaknuti sama znatiželja i užitak pri gledanju neobične stvari.

Ali u slučaju da netko sliku, koju je na taj način tajnovito posvetio s namjerom da izvodi čarolije, preda nekom drugom i reče mu u koju je svrhu posvećena, ali ne reče i to na koji je način posvećena, pita se, među koje (prestupnike) ubrojiti onoga koji takvu sliku primi? Ako se dotični služi tom profanom slikom, jasno je da je zao gledom na nakanu. Ako pak drži da u slici postoji neka sila, ima se smatrati gataocem, kako je već rečeno. Naprotiv, ako misli da u slici nema nikakve unutarne moći, ali želi da se preko nje svidi demonu kojega želi imati za vodu u ispunjenju svojih požuda, tada se ima smatrati zazivačem zlih duhovâ. Takav se smatra i krivcem svetogrda, iako za nj ne zna, ne zbog zle nakane nego radi toga što se onima koji se bave zabranjenim poslom ubrajaju zla, makar i nepoznata, koja slijede iz tog posla.

O onima koji ludački upotrebljavaju časni sakrament tijela i krvi Kristove, što je užasno i reći, da bi savjetovali besramnu ljubav ili za počinjanje drugih zlodjela, može se dati dovoljan odgovor onim što je već rečeno: ako misle da te časne tajne imaju takav učinak i to pokušavaju braniti, heretici su. Ako pak tako nešto ne misle, nego time žele ugoditi zlim duhovima, tada ih treba ubrojiti među one koji zazivaju demone; grijeh im je toliko veći koliko nastoje da i sam izvor čitave svetosti, ukoliko je do njih, žrtvuju izdajničkom duhu.

Gledom na one koji ponovno krštavaju treba znati da je ponovni krstitelj svaki onaj koji ponovno krsti nekoga za koga zna da je pravo kršten. Naime, kad bi to iz dvojbe činio, ne bi bio ponovni krstitelj, jer se ne može kazati da je ponovljeno ono u što se sumnja da li je (uopće) učinjeno. Onaj, dakle, koji ponovno pokuša krstiti onoga za koga drži da je pravo kršten, ako to čini radi glavnog učinka krštenja, to jest radi

ter principalem baptismi effectum, scilicet propter peccatorum remissionem et gratiam, sicut faciebant donatiste,²⁶ qui credebant primum baptismum per heresim uel
5 scisma seu alia crimina penitus effectu priuari; talis hodie hereticus reputatur. Licet
olim Cyprianus²⁷ martir et etiam quoddam Cartaginense consilium, cui idem Cyprianus
prefuit, redeuntes ab hereticis rebaptizandos esse decreuerint, quod nunc mani-
10 festata ueritate declaratum est fieri omnino non debere.²⁸ Si autem facit non propter
effectum principalem baptismi, sed propter aliquod aliud bonum transitorium consequendum, de hoc in superioribus extimo satisfactum.

26 Donatisti, sljedbenici svrgnutog kartaškog biskupa Donata (314), zastupali su mišljenje da tzv. *traditores* – *otpadnici*, tj. oni koji su za Dioklecijanovu progonstva vlastima predali kršćanske svete knjige i crkveno posuđe, ne mogu valjano dijeliti sakramente. Osuđeni od nekoliko pokrajinskih sinoda i kartaške konferencije iz 411. godine, donatisti nestaju u vrtlogu vandal-skih provala. Usp. H. Jedin, *Velika povijest Crkve*, sv. I, Zagreb 1972, str. 447; M. M. Thiollier, *Dictionnaire des religions*, izd. Larousse, Paris 1966, str. 87.

27 Ciprijan (sveti), kartaški biskup (248–258). Crkveni pisac (*De Catholicae Ecclesiae Unitate*, *De lapsis*, itd.). Zahtijeva ozbiljnu pokoru za ponovni prijem u Crkvu „otpalih” u vrijeme Decijeva progonstva. Suprotstavio se papi Stjepanu (254–257) smatrajući nevaljanim krštenje podijeljeno od heretika. Usp. B. Altaner, *Precis de patrologie*, Paris 1961, str. 261–264; J. Quasten, *Patrologia*, Roma 1967, sv. I, str. 607–611; H. Jedin, *Velika povijest Crkve*, sv. I, str. 360–364.

28 O Uskrsu 256. u Kartagi je održana sinoda na kojoj je prihvaćeno Ciprijanovo mišljenje o nevaljanosti heretičkog krštenja. Ovoj se odluci usprotivio papa Stjepan I: „Si qui ergo a quacunque haeresi venient ad vos, nihil innovetur nisi quod traditum est, ut manus illis imponatur in paenitentiam, cum ipsi haeretici proprie alterutrum ad se venientes non baptizent, sed communent tantum”. Usp. H. Denzinger – A. Schönmetzer, *Enchiridion symbolorum*, Barcinone etè. 1967, str. 47.

opraštanja grijeha i milosti, kao što su to činili donatisti^{2 6} koji su vjerovali da prvo
5 krštenje potpuno ostaje bez učinka po krivovjerju, raskolu ili drugim zločinima; takav
se danas smatra krivovjercem. Ipak su nekada i mučenik Ciprijan^{2 7} i jedan sabor u
Kartagi, kojemu je predsjedao sam Ciprijan, odredili da se ponovno moraju krstiti oni
10 koji se vrata s krivovjerja. Ali je sada jasnom istinom proglašeno da se to nipošto ne
smije činiti.^{2 8} Ako dotični to čini, ne radi glavnog učinka krštenja nego radi postig-
nuća nekog drugog prolaznog dobra, onda je na to već prije odgovoreno.

RÉSUMÉ

Dans l'introduction de son ouvrage sur l'Inquisition médiévale, réédité en 1978, l'historien Jean Guiraud s'interroge : „Comment peut-on parler encore de l'Inquisition après tous ceux qui ont déjà traité cette question controversée : ennemis de l'Eglise dénonçant les rigueurs de l'Inquisition pour ameuter les masses populaires contre un cléricalisme capable de toutes cruautés; apologistes leur répondant en lavant l'Inquisition de tous leurs reproches; historiens de toutes nations multipliant des études particulières sur ce sujet brûlant?”

L'Inquisition „fut créée pour interdire une croyance et un culte; au fil du temps, elle poursuit d'autres croyances et d'autres cultes... L'Inquisition poursuit et punit les comportements qui paraissent mettre en cause, directement ou indirectement, les dogmes et la discipline de l'Eglise romaine, qu'il s'agisse des paroles, des gestes, ou des comportements qui enfreignent les règles du célibat ecclésiastique ou du mariage chrétien” (B. Bennassar, L'Inquisition espagnole, Paris 1979, str. 390).

Au début du XIVe siècle, l'Inquisition poursuit avec une persévérance inlassable tous les hérétiques, cathares, vaudois, spirituels etc. qui voulurent imposer à tous la pratique de la stricte pauvreté et annonçaient le prochain avènement de l'Esprit-Saint, venant compléter l'oeuvre du Christ. Avec le même zèle l'Inquisition donna la chasse à la sorcellerie, à l'idolâtrie et à la superstition.

Le 22 août 1320, Jean XXII autorisa les „inquisiteurs des crimes de l'hérésie” d'intenter les procès à ceux qui adoraient les démons, pratiquaient la sorcellerie, contre les blasphémateurs et les sacrilèges etc. Avant de prendre une décision grosse de conséquences, le pape avait demandé conseil à quelques théologiens et prélats, dont Augustin Kazotic, évêque de Zagreb (1303–1322).

Dicta fr[atris] Augustini ep[iscopi] Zagabriensis, super quaestionibus de baptizazione ymaginum et aliarum superstitionum, d'après le manuscrit Borghianus 348 (fol. 1r–3r) de la Bibliothèque vaticane, expose le point de vue de l'évêque de Zagreb sur l'hérésie, la sorcellerie et la superstition.

Avec l'esprit ouvert aux problèmes de son temps, A. K. considère l'hérésie comme une estimation erronée de quelque chose appartenant à une vérité quelconque de la foi ou de la bonté des moeurs. Le sortilège est l'investigation illicite de l'avenir qui n'est pas nécessairement réalisable. Il considère toutefois, que l'évocation des démons par la magie n'est pas toujours l'idolâtrie. Bien au contraire, le sacrilège est un acte d'irrévérence grave envers Dieu ou les objets qui lui sont consacrés. A. K. accuse les astrologues qui se vantent de prévoir le destin des hommes par des actes de sorcellerie. Il réprouve l'usage des sacrements à des fins indécentes. Néanmoins, il excuse les péchés de la superstition par l'ignorance humaine.

L'exposé de A. K. fait preuve de modération. En ce sens, il éclipse les autres conseillers du pape.